

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศิลปหัตถกรรมการทอผ้า อีกหนึ่งในงานหัตถศิลป์คู่แผ่นดินไทย ภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสืบเนื่องยาวนานสู่ชนรุ่นหลัง สะท้อนให้เห็นถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และแนวคิดในสังคม มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละกลุ่มชน ที่ต่างบรรจงถ่ายทอดจินตนาการลงสู่ผืนผ้าด้วยการสรรค์สร้างเป็นลวดลาย และสีสันที่วิจิตรงดงาม ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยมีผ้าทอพื้นบ้านพื้นเมืองอยู่ทั่วทุกภาค โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภูมิภาคที่มีการทอผ้ามากที่สุดทั้งผ้าฝ้าย และผ้าไหม เมื่อพิจารณาตามความแตกต่างของวิธีการทอประกอบกับความแตกต่างของการประดิษฐ์สร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้า จึงสามารถแบ่งผ้าทอออกเป็น 5 ประเภท คือ ผ้ามัดหมี่ ผ้าหางกระรอก ผ้าจก ผ้าขิด และผ้าแพรวา ซึ่งผ้าทอทุกประเภทดังกล่าวล้วนแต่ แสดงให้เห็นถึงความชำนาญ ความสามารถของช่างทอที่ทำให้เกิดผลงานที่มีทั้งความงดงาม และคุณค่าทางศิลปะ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก

ผ้าแพรวา เป็นผ้าทอพื้นบ้านที่มีลวดลายวิจิตรงดงาม นิยมทอกันมากในกลุ่มชนเชื้อสายผู้ไทย ซึ่งมีถิ่นฐานอยู่ระหว่างรอยต่อของจังหวัดอุดรธานี จังหวัดสกลนคร และจังหวัดกาฬสินธุ์ ชนชาวผู้ไทยยังคงรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายและวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการทอผ้าไว้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้ทอต้องใช้เวลาและประณีตอย่างสูงในการประดิษฐ์ลาย อีกทั้งยังมีความสำคัญด้านประเพณีนิยมในการนำไปใช้ของสตรีชาวผู้ไทย (มหาวิทยาลัยศิลปากร, โครงการพัฒนาผ้าและผลิตภัณฑ์ผ้าพื้นเมืองทั่วประเทศเพื่อส่งเสริมการผลิตและการส่งออก, 2543, หน้า 203) ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ผ้าแพรวาเป็นอีกหนึ่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบสาน และดำรงรักษาไว้ซึ่งความภูมิใจแห่งเอกลักษณ์ของไทย

บ้านโพน อำเภอคำม่วง เป็นแหล่งผลิตผ้าแพรวาสำคัญที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดกาฬสินธุ์ ชาวบ้านส่วนใหญ่ทอผ้าแพรวาเพียงเพื่อใช้ภายในครัวเรือน ต่อมาได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับไว้ในโครงการศิลปาชีพ โปรดเกล้าฯ ให้ส่งเสริมการทอผ้าไหมแพรวา จึงนับว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านโพนเริ่มหันมาปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และทอผ้าไหมแพรวาเป็นอาชีพเสริมกันมากขึ้น จนได้รับการเผยแพร่เป็นที่นิยมอย่างสูงในหมู่ข้าราชการทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ ช่วยเพิ่มพูนรายได้ ยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น (จังหวัดกาฬสินธุ์, 2536, หน้า 236)

ปัจจุบันมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาช่วยพัฒนาในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ที่สร้างกระแสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายหันมาให้ความสำคัญ จากแนวนโยบายเพื่อส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ ยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อให้แต่ละชุมชนได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ซึ่งผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวาจัดเป็นสินค้า 1 ใน 10 ของกลุ่มสินค้าที่มีอนาคต เป็นสินค้าที่ตลาดต้องการ กลุ่มผู้บริโภคมีความหลากหลาย เพื่อให้ทันต่อความต้องการของผู้บริโภคและการแข่งขันในที่สูงขึ้น การพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์จึงเป็นเรื่องที่ผู้ผลิตควรให้ความสำคัญ ในขณะที่ผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมแพรวาที่ทำการผลิตมีชนิด รูปแบบ และขนาดของผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายแต่ยังคงดำเนินไปอย่างช้า ๆ อันเนื่องมาจากกลุ่มผู้ผลิตยังขาดทักษะในด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ทำให้จำหน่ายผลิตภัณฑ์ได้ในราคาต่ำ และขาดตลาดในการรองรับที่แน่นอน การจัดจำหน่ายส่วนใหญ่ยังจำกัดอยู่ในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์

วรรณิกา โพนะทา (การสัมภาษณ์ส่วนบุคคล, 4 กันยายน 2552) ได้กล่าวไว้ว่า แม้ปัญหาส่วนหนึ่งผู้ผลิตพยายามแก้ไขโดยมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวา ออกสู่ตลาด อาทิเช่น เสื้อสำเร็จรูป ผ้าสบไผ่ ผ้าพันคอ เนคไท กระเป๋า และดอกไม้ประดิษฐ์ แต่ก็ยังคงประสบกับปัญหา คือ ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นบางรูปแบบไม่เป็นที่นิยมของผู้บริโภค รูปแบบผลิตภัณฑ์ยังมีจำกัดและขาดความหลากหลาย การพัฒนายังขาดความต่อเนื่อง เพราะเมื่อนำผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นออกสู่ตลาดแล้วผลตอบรับจากกลุ่มผู้บริโภคไม่เป็น

ดังที่คาดหวังไว้ จึงทำให้ผู้ผลิตส่วนใหญ่มักผลิตสินค้าที่มีรูปแบบเดิม ๆ เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงต่อการขาดทุนที่อาจเกิดขึ้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวาไม่เฉพาะการพัฒนา ด้านรูปแบบให้หลากหลายเท่านั้น การส่งเสริมและสนับสนุนกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวาให้มีการนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบสวยงามทันสมัยดึงดูดความสนใจ ประโยชน์ใช้สอยถูกต้องมีประสิทธิภาพ วัสดุและวิธีการผลิตเหมาะสมกับรูปแบบ และราคาพอสมควรตรงกับผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ที่ออกมามีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ

ในฐานะที่ผู้วิจัยศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาศาขาคหกรรมศาสตร์เพื่อพัฒนาชุมชน จึงเห็นความสำคัญที่จะศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวา บ้านโพน อำเภอกำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์ และความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าที่พัฒนาขึ้น เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวา ในการเพิ่มศักยภาพด้านการผลิตและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวาให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ สืบสานภูมิปัญญาชาวบ้านให้ดำรงอยู่ ช่วยกระตุ้นให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับชุมชน ในท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน อันจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าไหมแพรวาบ้านโพน เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวาบ้านโพน อำเภอกำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวาบ้านโพน อำเภอกำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่ได้พัฒนาขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

เพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ จึงกำหนดขอบเขตในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะการพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวา บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 3 ขนาด คือ กระเป๋าขนาดเล็ก กระเป๋ากลาง และกระเป๋าขนาดใหญ่ ซึ่งผลิต 3 รูปทรง คือ ทรงกลม ทรงสี่เหลี่ยม และทรงอิสระ รวมกระเป๋าทั้งหมดจำนวน 9 ใบ โดยเปรียบเทียบตามขนาดของกระเป๋า 3 ด้าน คือ ด้านรูปแบบ ด้านประโยชน์ใช้สอย และด้านราคา
2. กลุ่มผู้บริโภค ได้แก่ ผู้ที่สนใจและเข้าชมผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวา บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่จัดแสดงในร้านแอทแพรวา (@PREAWA) สวนจตุจักร โครงการ 26 ซอย 1/1 เพื่อเก็บข้อมูล

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยได้กำหนด ดังนี้

1. ตัวแปรอิสระ
 - 1.1 เพศ
 - 1.2 อายุ
 - 1.3 ระดับการศึกษา
 - 1.4 อาชีพ
 - 1.5 รายได้
2. ตัวแปรตาม ได้แก่ ความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวาบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่พัฒนาขึ้น ในด้านรูปแบบ ประโยชน์ใช้สอย และราคา

สมมติฐานของการวิจัย

ผู้บริโภคที่มีสถานภาพต่างกันมีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวบ้านโปง อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่พัฒนาขึ้นตามขนาดกระเป๋า ในด้านรูปแบบ ประโยชน์ใช้สอย และราคา แตกต่างกัน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ หมายถึง การผลิตที่มีการวางแผนเพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น สามารถสร้างความพึงพอใจและตอบสนองต่อความต้องการให้กับผู้บริโภคในตลาดปัจจุบันในด้านต่าง ๆ

2. กระเป๋า หมายถึง กระเป๋าที่ใช้ในกลุ่มสุภาพสตรี สำหรับใช้ในการถือ หิ้ว และสะพายตามโอกาสการใช้งาน โดยใช้ผ้าไหมแพรวบ้านโปง อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นวัตถุดิบประกอบหลัก ซึ่งผลิตจำนวน 3 ขนาด คือ กระเป๋าขนาดเล็ก กระเป๋าขนาดกลาง และกระเป๋าขนาดใหญ่ แต่ละแบบผลิต 3 รูปทรง คือ รูปทรงกลม รูปทรงสี่เหลี่ยม และรูปทรงอิสระ

2.1 กระเป๋าขนาดเล็ก หมายถึง กระเป๋าใบเล็กของสตรี หรือกระเป๋าราตรี ใช้สำหรับถือ เน้นประโยชน์ในการบรรจุเครื่องสำอาง เครื่องประดับชิ้นเล็ก ๆ ใช้ใส่สตางค์ หรือโทรศัพท์มือถือ รูปทรงกระเป๋ามี 3 รูปทรง คือ รูปทรงกลม รูปทรงสี่เหลี่ยม และรูปทรงอิสระ แต่ละรูปทรงมีขนาดโดยประมาณความกว้าง 14 เซนติเมตร ความสูง 14 เซนติเมตร และความหนา 6 เซนติเมตร

2.2 กระเป๋าขนาดกลาง หมายถึง กระเป๋าที่ใช้สำหรับหิ้ว มีสายหิ้วสั้น ๆ หรือการใช้มือจับติดกับตัวโครงสร้างกระเป๋า เน้นประโยชน์ใช้สอยในการบรรจุสิ่งของสัมภาระที่ไม่มากนัก รูปทรงกระเป๋ามี 3 รูปทรง คือ รูปทรงกลม รูปทรงสี่เหลี่ยม และรูปทรงอิสระ แต่ละรูปทรงมีขนาดโดยประมาณความกว้าง 24 เซนติเมตร ความสูง 24 เซนติเมตร และความหนา 12 เซนติเมตร

2.3 กระเป๋ารูปแบบใหญ่ หมายถึง กระเป๋าที่ใช้สำหรับสะพาย มีสายยาวสำหรับคล้องไหล่ เน้นประโยชน์ใช้สอยในการบรรจุสิ่งของสัมภาระมากกว่ากระเป๋ารูปแบบที่ 2 รูปทรงกระเป๋ามี 3 รูปทรง คือ รูปทรงกลม รูปทรงสี่เหลี่ยม และรูปทรงอิสระ แต่ละรูปทรงมีขนาดโดยประมาณ ความกว้าง 34 เซนติเมตร ความสูง 34 เซนติเมตร และความหนา 14 เซนติเมตร

3. รูปทรง หมายถึง รูปทรงกระเป๋าจากผ้าไหมแพรวาบ้านโปง อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ กำหนดรูปทรงกระเป๋าจากเส้นกรอบนอกที่เห็น ได้แก่ รูปทรงกลม รูปทรงสี่เหลี่ยม และรูปทรงอิสระ

4. ขนาด หมายถึง บริเวณพื้นที่ขอบเขตของรูปทรงกระเป๋าจากผ้าไหมแพรวาบ้านโปง อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีความต่างกัน โดยสามารถรับรู้ได้ด้วยสายตา ได้แก่ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่

5. ผ้าไหมแพรวา หมายถึง ผ้าทอพื้นบ้านเอกลักษณ์เฉพาะของชาวผู้ไทย บ้านโปง จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งใช้โครงสร้างลายส่วนลายหลักมาผลิตกระเป๋าทั้ง 3 ขนาด และ 3 รูปทรง

6. ผู้บริโภค หมายถึง ผู้ที่สนใจและเข้าชมผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวาบ้านโปง อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยไม่จำกัดเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และเหตุจูงใจในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากผ้าไหมไทย

7. ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชื่นชม พอใจ มีความต้องการ ยอมรับ สนใจ ผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวาบ้านโปง อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

เมื่อได้พิจารณาและทดลองใช้ผลิตภัณฑ์กระเป๋าดังแบบที่นำมาจัดแสดง 3 ด้าน ได้แก่

7.1 ด้านรูปแบบ หมายถึง ลักษณะของแบบที่มีความสวยงามอยู่ในความนิยมเสมอ สีสันโดยรวม ขนาดสัดส่วนของลายและการจัดวางตำแหน่งลวดลายสมดุลเหมาะสม และสามารถนำไปผลิตเพื่อการจำหน่าย

7.2 ด้านประโยชน์ใช้สอย หมายถึง ลักษณะของกระเป๋าที่สามารถเปิด-ปิดสะดวก ลวดลายและสีสันใช้งานได้หลายโอกาส มีคุณภาพดี แข็งแรง ทนทาน อีกทั้งมีน้ำหนักพอดี สะดวกสบายต่อการใช้งาน และใช้ร่วมกับเครื่องแต่งกายอื่น ๆ ได้

7.3 ด้านราคา หมายถึง ความเหมาะสมในการตัดสินใจซื้อเมื่อพิจารณาตามคุณค่าของผ้าไหมแพรวา วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ความประณีตสวยงาม โอกาสในการใช้งาน รวมถึงมีความเหมาะสมกับกลุ่มผู้บริโภคผ้าไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวาบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่สามารถสร้างความพึงพอใจและตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค
2. ได้ทราบถึงระดับความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้าไหมแพรวาบ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในด้านต่าง ๆ ตามสถานภาพของผู้บริโภค
3. เป็นแนวทางแก่ผู้ผลิตในการเพิ่มศักยภาพการผลิตและการจัดจำหน่ายให้ผลิตภัณฑ์มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ ช่วยเสริมสร้างรายได้ให้กับชุมชนในท้องถิ่นจนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป